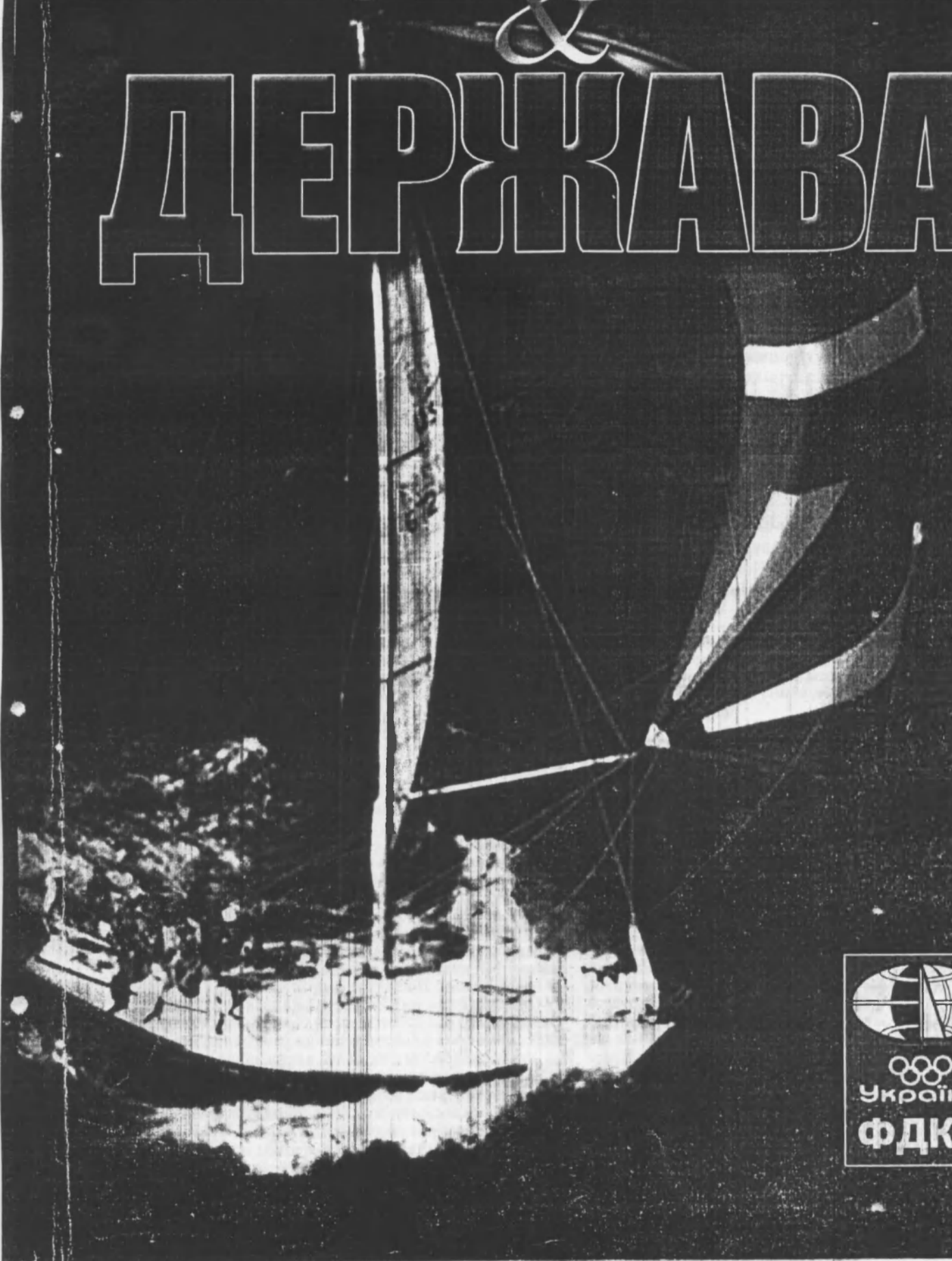

Міжнародний науково-практичний журнал

№ 6 червень 2013 р.

ЕКОНОМІКА & ДЕРЖАВА

Р. С. Чорний,
д. е. н., доцент кафедри загальноекономічних і гуманітарних дисциплін
Нововолинського факультету Тернопільського національного університету

НОВІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

R. Chorny,
Doctor of Economics, Assistant Professor of general economic sciences and humanities

NEW CHALLENGES AND THREATS IN THE INTERNAL UKRAINIAN MIGRATION ACTIVITY

Проаналізовано сучасну ситуацію щодо внутрішньої міграційної активності населення України з урахуванням динаміки реєстрації внутрішньо переміщених осіб, їх патерналістських очікувань та схильностей до самозабезпечення. Окреслено проблемну й позитивну наслідкову площину регулювання внутрішньої міграційної активності населення. Визначено пріоритетні механізми стимулювання міграцій внутрішньо переміщених осіб у території-мотиватори залучення міграційного потенціалу — сільські поселення, малі міста, просторові утворення зі сприятливими передумовами створення агломерацій, кластерів та інших інноваційних форм просторового розвитку.

The current situation concerning internal migration activity of the population in Ukraine is investigated in the article. Problems and positive effects of internal migration activity of the population are outlined. The priorities mechanisms of stimulate migration of internally displaced persons in the interested territory attraction of migration potential are defined. These are rural settlement, small cities, spatial formation with favorable conditions for the creation of agglomerations, clusters and other innovative forms of spatial development.

Ключові слова: вимушена міграційна активність, внутрішньо переміщені особи, міграційний потенціал, механізми залучення міграційного потенціалу, території-мотиватори залучення міграційного потенціалу.
Keywords: forced migration activity, internally displaced persons, migration potential, mechanisms of attracting of migratory potential, interested territory of attracting of migratory potential.

ВСТУП

Різні періоди української історії пронизані кількома спалахами міграційної активності. Таку часову динаміку відображають міграційні хвилі з зовнішньою орієнтацією. Причини еміграції того часу, як правило, формувались у політичній площині (за винятком першої хвилі кінця ХІХ століття [1, с. 80—81]). Основними детермінантами тодішніх міграційних хвиль були соціальні катаклізми ХХ століття (революції, громадянська війна, голодомори, світові війни, радянський тоталітаризм), права людини (свобода слова, віровизнання), модерне кріпосне право (дискримінація сільського населення), паспортний режим і норма житлової площі [2, с. 44—45]. З початку незалежності України міграція і далі характеризувалась превалююче зовнішніми орієнтаціями, однак основною її причиною постали економічні фактори. І дивлячись назад, мало хто міг передбачити, що нині матимемо ситуацію, коли основною причиною міграцій в Україні стане збройний конфлікт на південно-східному кордоні, а їх домінуючий напрям буде внутрішнім. У зв'язку з цим більшість наукових досліджень соціально-демографічного, економічного характеру переорієнтовуються на проблему вимушених переселенців — "внутрішньо переміщених осіб" (ВПО).

Завданням сучасної науки постає обґрунтувати пріоритети реалізації державної політики щодо даних соціальних груп в умовах обмеженого фінансового забезпечення. При цьому необхідно повністю змінити акценти в соціальній політиці з відходом від малоефективних асигнувань, але з переорієнтацією на інноваційний інструментарій соціального захисту.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Міграційна тематика є досить добре розробленою вітчизняними вченими. Найбільш знані імена в цій царині: Н. Бортник, О. Варецька, А. Гайдуцький, Г. Герасименко, С. Западнюк, О. Малиновська, Г. Москаль, В. Людкевич, М. Ніколайчук, С. Пирожков, О. Позняк, В. Приймак, О. Пуригіна, М. Романюк, У. Садова, О. Хомра, С. Чехович, В. Чумак та ін. Водночас дуже мало праць, які присвячені внутрішній міграційній активності населення, аналізу міжрегіональних міграцій з формуванням регіонів-донорів та регіонів-реципієнтів. У цьому плані вирізняється дослідження науковців Інституту регіональних досліджень НАН України, які розробили методику оцінювання показників ефективності міграційних процесів у регіоні [3]. Серед останніх праць, що присвячені актуальним проблемам регулювання ви

мушених міграцій у поточних умовах та соціального захисту ВПО, варто виділити напрацювання таких вчених, як І. Войналович, С. Гаркавий, М. Кримова, Е. Лібанова, Н. Тищенко, Ю. Харченко, Л. Щетініна та ін. Дана тематика вимагає подальшого розширення з урахуванням неперервних змін умов соціально-економічного розвитку та ситуації на територіях збройного конфлікту.

МЕТА ТА ЦІЛІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження постає обґрунтування пріоритетів регулювання внутрішньої міграційної активності населення України в контексті оптимізації позитивних соціально-економічних ефектів.

Цілями при цьому визначені є такі:

- проаналізувати загальну ситуацію щодо внутрішньої міграційної активності населення з урахуванням динаміки реєстрації ВПО в Україні, їх патерналістських очікувань та схильностей до самозабезпечення;
- окреслити проблемну й позитивну наслідкову площину регулювання внутрішньої міграційної активності населення;
- визначити механізми стимулювання міграцій ВПО у території-мотиватори залучення міграційного потенціалу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проблемність регулювання високої міграційної активності населення в Україні за нинішніх умов підсилює недосконала державна політика, інституціоналізована численними деструктивами впродовж усіх років незалежності. Так, державна економічна політика є несприятливою, ресурсорієнтованою та не передбачає застосування механізмів мобілізації ендегенного потенціалу інноваційного розвитку країни. Державна соціальна політика реалізується непослідовно, ресурсно забезпечена за залишковим принципом і базово орієнтована на зниження соціальної напруги. Державна міграційна політика перебуває на зatoryжному етапі становлення і не має належно організованої інституційної основи. Численні проблеми спостерігаються в сфері реалізації гуманітарної політики, практична відсутність котрої в значній мірі спричинила сьогоднішню кризу, яка базово не набуває соціокультурних ознак. На тлі таких недоліків держава виявилась просто не готова регулювати стихійні вимушені міграції, які наразі охоплюють майже 2% усього населення країни [4]. Ще більше проблем виникло внаслідок нерівномірних внутрішніх міграцій — 82% усіх вимушених переселенців розміщено в шести регіонах України — Донецькій, Харківській, Луганській областях, м. Київ, Запорізькій та Дніпропетровській областях [5].

Слід розуміти, що вимушене внутрішнє переміщення осіб — факт, протяжність і масштаби котрого важко прогнозувати. Відтак, держава щодо даної категорії мігрантів (проблеми зовнішньої міграції залишаються актуальними) має чітко виконувати свої базові міграційні функції — регулюючу, контролюючу, дипломатичну й інтегративну [6, с. 121]. Зрозуміло, що ВПО — специфічна цільова група реалізації міграційної політики, якій призначаються різноманітні ознаки, детерміновані особливими потребами, особистісними характеристиками та впливом зовнішнього середовища [7, с. 109]. Задоволення основних потреб ВПО регламентовано законодавством і передбачає створення належних умов соціальної адаптації, забезпечення тимчасовим житлом, сприяння у працевлаштуванні, продовження здобуття освіти, захист від дискримінації та примусового повернення, допомогу в організованому поверненні [8]. Реальне їх задоволення у цьому зв'язку зіткнулось з численними організаційними та фінансово-економічними протиріччями. Через те необхідно окреслити пріоритети регулювання внутрішньої міграційної активності населення з орієнтацією на трансформацію працевлаштування в позитивні.

Подовження збройного конфлікту та тотальна руйнація інфраструктури окупованих територій підвищують частку осіб, котрі не готові повертатись у місця попереднього проживання та потребують цільової державної підтримки. Підтвердженням цьому — динаміка кількості зареєстрованих ВПО (рис. 1). Її аналіз дав змогу здійснити умовний фазовий розподіл поведінки й очікувань вимушених переселенців. Першій фазі характерна низька схильність ВПО до реєстрації за новим місцем перебування та орієнтація на швидке повернення до місць постійного проживання. Натомість поглиблення конфлікту змушувало населення до прийняття рішення вимушених переміщень з максимальним охопленням усіх членів родин. У поточних умовах не можна говорити, що кількість осіб, які покинули території збройного конфлікту, зростає. На фоні прийняття Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" від 20.10.2014 року та низки інших нормативних, фінансово-економічних та інформаційних ініціатив ВПО все частіше звертаються в органи реєстрації та соціальної допомоги. Значна їх частина не змогла зареєструватись швидше у зв'язку з труднощами організації надання послуг у відповідних обсягах у тих регіонах, де концентрація ВПО є дуже високою (значну роль вирішення цієї проблеми відіграло створення мобільних груп Міністерства соціальної політики України). Відтак, поточну фазу вимушеної внутрішньої міграційної активності населення можна охарактеризувати, як фазу очікування цільової підтримки за новим місцем перебування. При цьому одразу проявляються дві крайності — виключний патерналізм або ж створення умов для ефективної реалізації міграційного потенціалу. Жодну з них не слід відкидати, адже значна частина ВПО є соціально незахищеними когортами населення. Для хоча б часткового задоволення їх потреб колосальну роль відіграє допомога, організована через громадські організації, УВКБ ООН. Основним завданням ефективної державної політики відносно ВПО має постати створення сприятливих умов реалізації їх потенціалу при одночасному гострому браку фінансових ресурсів.

Багато громадян-вимушених переселенців або вже визначились з новим місцем проживання (особливо хто проживає разом з родичами чи за їхньої підтримки на територіях, що віддалені від зон збройного конфлікту), або виявляють таку схильність при умові їх цільового стимулювання щодо цього. У даному контексті при виявленні державної політиці можна досягнути дуального ефекту у вирішенні гострих соціально-економічних проблем — щодо самих ВПО, умов їх проживання, навчання й працевлаштування, а також щодо численних недоліків просторового соціально-економічного розвитку в Україні. Необхідно усталювати суспільний світогляд, що кожна особа-мігрант — це носій потенціалу розвитку, через що слід створювати якнайкращі умови для його реалізації. Зважаючи на те виділимо можливі напрями трансформації негативних наслідків внутрішнього вимушеного переміщення осіб у позитивні з додатковими соціально-економічними ефектами (рис. 2).

На рисунку 2 в позитивній площині відображені основні сфери можливих наслідків високої вимушеної міграційної активності населення, які слід регламентувати як пріоритетні напрями цільової підтримки ВПО. Окремі з них, як от формування національної свідомості, є актуальним питанням усіх періодів становлення Української держави. Це основне стратегічне завдання, яке вкрай складно реалізувати на фоні тривалого й свідомого розколу українського народу з різним світоглядним сприйняттям та помітною поліетнічністю. Проте існуюча ситуація є відмінним шансом для стимулювання процесів державотворення, які зумовлять формування нових рис національної свідомості, інституціоналізують потребу виховання державницького мислення ви

ЕКОНОМІЧНА НАУКА

Рис. 1. Динаміка реєстрації ВПО в Україні, липень 2014 року — лютий 2015 року, осіб

Джерело: побудовано автором на основі джерела [9].

ня та вироблення нових стандартів мовної практики і поведінки населення [10, с. 119]. Іншими словами, за поточних умов або відбудеться врешті процес творення єдиної державної єдності та суспільної свідомості, або ж Україна й далі перебуватиме в стані постійних соціальних протиріч, конфліктів та політичних спекуляцій на темі націоїдентичності.

Важливим стратегічним наслідком високої міграційної активності населення, однак за умов створення умов ефективної реалізації міграційного потенціалу, може бути мобілізація ресурсних можливостей регіонів. Зрозуміло, що поточний стан розвитку регіонів характеризується депресивними ознаками. Проте окремі області та їх адміністративно-територіальні одиниці зуміли забезпечити розвиток визначених сфер економічної діяльності. Цільове залучення міграційного потенціалу може стати додатковим рушієм їх подальшого розвитку та прикладом соціальної єдності й відповідальності. Для прикладу, для західних областей мають розроблятися регіональні та локальні програми працевлаштуван-

ня й самозайнятості ВПО у стратегічних сферах господарювання. Очевидно, що це сільське господарство, туризм і рекреація, а кож сфера ІТ-технологій. Са дані сфери себе зарекомендува як найбільш перспективні і конкурентоспроможні в структурі економіки України, маючи сприятливі передумови розвитку в цих регіонах.

Особливу увагу хочемо звернути на потребу стимулювання розміщення ВПО в сільській місцевості. Найперше, це дозволить розвантажити територію, переважно обласні центри, від намірної концентрації вимушених переселенців. Для українських сіл поточна ситуація високої внутрішньої вимушеної міграційної активності повинна слугувати "витком" нового етапу відновлення. Щодо цього вагомою детермінантою є вартість житла, адж більшість переселенців не спроможні оплачувати послуги оренди проживання у містах. Натомість можливість проживання у сільській місцевості через оренду чи купівлю житла і присадибних ділянок досить реальними. Спосіб сільського життя апоріорі доволі орієнтуватись на самозабезпечення через заняття дрібним фермерським господарством.

Потребу залучення потенціалу ВПО для відновлення сільських територій підтверджує статистика. Стрімкі темпи "вимирання" українських сіл, за винятком при міських зон, доводять дані щодо скорочення кількості сільських мешканців. За період 1991—2015 років чисельність наявного сільського населення скоротилась на 16,4% (10,1% за 2003—2015 роки). При цьому кількість сільських населених пунктів з початку незалежності країни зменшилась на 457 одиниць [11]. Такі базові демографічні тенденції доповнюються іншими загрозами розвитку українського села, які криються в руйнації транспортної інфраструктури (понад 80% сіл знаходяться далі, аніж за 10 км від районного центру, а майже 1/4 з них не має твердого покриття на дорогах, швідкає їх на периферію логістичних потоків). Зростає

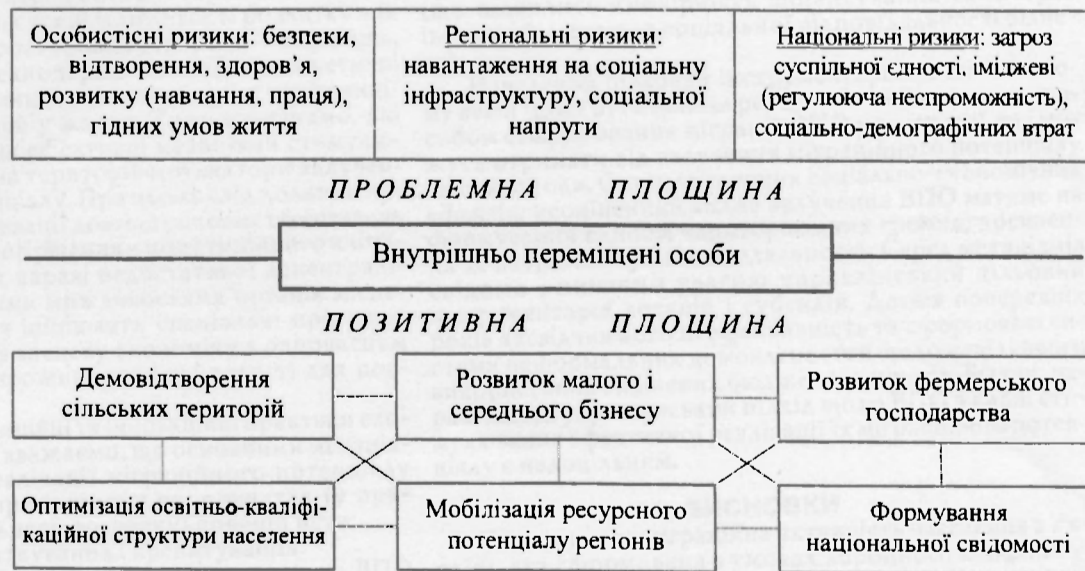

Рис. 2. Варіативність позитивних наслідків внутрішньої міграційної активності населення України

Джерело: побудовано автором.

Таблиця 1. Типологія територій-мотиваторів залучення міграційного потенціалу ВПО в контексті їх економічного розвитку та демовідтворення

№ з/п	Тип просторового утворення	Потреби залучення міграційного потенціалу	Очікувані соціально-економічні ефекти
1	Сільські поселення	- Відновлення соціально-демографічного потенціалу. - Недопущення руйнування пустощого житла та невикористовуваних земельних ресурсів	- Активізація демовідтворення. - Соціокультурний розвиток ВПО в умовах традицій українського села. - Розвиток дрібного фермерського господарства. - Орієнтація на самозабезпечення домогосподарств
2	Малі міста	- Відновлення соціально-демографічного потенціалу. - Створення можливостей зайнятості постійного населення	- Активізація демовідтворення. - Розвиток малого і середнього бізнесу. - Розвиток соціальної інфраструктури
3	Районні центри з перспективами формування агломераційних утворень	- Залучення профільних фахівців. - Відновлення функціональної значимості як центрів ділової активності і притягання праці	- Формування потужних агломерацій з можливостями зайнятості постійного населення, в тому числі прилеглих сільських територій, та ефективним використанням ресурсного потенціалу
4	Поселення з перспективами формування кластерів, бізнес-інкубаторів, технопарків та ін.	- Залучення фахівців профільних, технологічних сфер. - Розвиток інноваційних видів економічної діяльності	- Забезпечення довгострокового соціально-економічного зростання на інноваційній основі. - Стимулювання зайнятості молоді
5	Монофункціональні міста (середні)	- Залучення кваліфікованих фахівців важкої промисловості, металургії та інших стратегічних сфер промисловості. - Мобілізація існуючого ресурсного потенціалу	- Відновлення промислового потенціалу, практично зруйнованої інфраструктурної бази

Джерело: побудовано автором.

частка житлового фонду, яка використовуються сезонно. Цікаво, що найбільша кількість таких об'єктів зосереджена в регіонах, що територіально наближені до зон військового конфлікту та для яких характерна найбільша ступінь концентрації ВПО. Серед них — Харківська, Дніпропетровська, Чернігівська і Житомирська області. Ще більша кількість регіонів зі значною часткою будівель у сільській місцевості, які просто пустують — Сумська, Дніпропетровська, Чернігівська, Черкаська, Вінницька і Хмельницька області. Очевидно, дані регіони повинні стати пілотними в плані цільового розселення ВПО у сільській місцевості.

Окрім сільських територій вирізняються інші просторові утворення, які би мали виступати активними агентами залучення міграційного потенціалу ВПО. Такі території слід розглядати, як мотиваторів залучення міграційного потенціалу (табл. 1). Це малі міста, районні центри, що мають потенціал ядровості для моно- чи поліфункціонального агломераційного утворення. Також це території, що мають ресурсні можливості розвитку в їх межах специфічних просторових утворень — кластерів, бізнес-інкубаторів, технопарків та ін. Такі теоретичні утворення слід доповнювати конкретними пропозиціями щодо втілення ідей у життя. Тому визначимо, які можуть бути найбільш ефективні механізми стимулювання міграцій ВПО на території-мотиватори залучення міграційного потенціалу. При цьому слід долати існуючі перешкоди демотивації довгострокових інвестувань зв'язку зі значним погіршенням інвестиційного клімату в Україні, а також наразі недостатньої децентралізації влади з широкими можливостями органів місцевого самоврядування ініціювати спеціальні програми залучення мігрантів у місцеву економіку з одночасним покращенням умов проживання і зайнятості для постійного населення.

Враховуючи традиційні та інноваційні практики економічного розвитку, вважаємо, що основними механізмами ефективного реалізації міграційного потенціалу ВПО в обмежених просторових координатах (у прив'язці до умов локального розвитку) повинні бути:

1) пільгове оподаткування і кредитування: — для суб'єктів бізнесу, які працевлаштовують ВПО в сфері, що перевищує 10% від постійного штату працівників (межа може коригуватись);

— для ВПО, що готові і спроможні займатись підприємницькою діяльністю (обсяг пільгового оподаткування чи кредиту має встановлюватись залежно від стратегічної важливості бажаної сфери бізнесу);

2) пільгове кредитування (при дуже низькій податковій ставці) купівлі нерухомості, землі для створення умов проживання та ведення особистого селянського господарства (на противагу пропонованим заходам компенсації за зруйноване та пошкоджене в ході антитерористичної операції нерухоме майно, що є дуже витратне при поточних кризових умовах) [4];

3) транскордонне і міжнародне співробітництво з залученням коштів ЄС, інших міжнародних фондів у рамках фінансування реалізації цільових програм, ініційованих територіальними громадами із вирішення екологічних питань, розвитку громадянського суспільства, а також реалізації соціально значимих бізнес-проектів з одночасним залученням до їх реалізації ВПО (що підсилить ймовірність фінансування та інтерес інвесторів у рамках соціальної відповідальності бізнесу).

Наведений цільовий інструментарій на початковому етапі може бути цілком реальним та ефективним способом стимулювання міграцій ВПО у території, які можуть отримати від залучення міграційного потенціалу значні вигоди. Окрім численних соціально-економічних ефектів, неоціненний вплив залучення ВПО матиме на формування єдності територіальних громад, посилення їх патріотизму і відповідальності. Серед механізмів свідомо оминаємо увагою управлінський цільовий інструментарій дотацій і субсидій. Досвід попередніх років засвідчив його неефективність та сформовані системи неформальних домовленостей щодо нецільового використання виділених бюджетних коштів. Відтак, наразі даний управлінський підхід щодо ВПО в плані стимулювання ефективного реалізації їх міграційного потенціалу є недоцільним.

ВИСНОВКИ

Отже, висока міграційна активність населення в Україні, яка сформована в умовах збройного конфлікту, наразі не має чітко визначених і регульованих ознак. Основна частина ВПО не визначені з подальшим місцем

ЕКОНОМІЧНА НАУКА

перебування і очікують можливості повернення. Однак реальна невизначеність подовження конфлікту та значна руйнація інфраструктури окупованих територій змушують говорити про часткову переорієнтацію вимушених переселенців на зміну місця постійного проживання. Пріоритети державної політики щодо даних соціальних когорт мають залишати гуманітарні та соціальні цілі. Однак патерналістське домінування в умовах гострого браку реальних бюджетних коштів та високої залежності від допомоги громадських структур послаблює функціональну значимість держави у вирішенні проблем ВПО. Необхідно зміщувати акценти у регулюванні вимушених міграцій. Якщо говорити про довгострокову стратегію розвитку країни, то слід розуміти наявний колосальний міграційний потенціал, який втрачається в умовах нерегульованості міграцій, незахищеності ВПО. За таких умов слід задіювати мотиваційні механізми міграцій переселенців у ті регіони і населені пункти, для яких залучення їх потенціалу може бути вагомим рушієм соціально-економічного розвитку. Слід розуміти, що серед сотень тисяч ВПО значна їх частина володіє достатніми інтелектуально-трудовими можливостями, а їх перебування у межах неокупованих територій України свідчить про світоглядну прихильність до державницької ідеї. Тому поступові переміщення ВПО у території-мотиватори залучення їх міграційного потенціалу дозволить понизити соціальну напругу у регіонах їх значної концентрації та пришвидшити стабілізацію соціально-економічної ситуації в Україні.

Література:

1. Тітова Н., Обрисько Б. Шляхи залучення ділових та фінансових кіл діаспори до інвестиційного процесу в Україні // Регіональна економіка. — 2002. — № 2 (24). — С. 80—93.
2. Лопух В. "Четверта хвиля" імміграції до США: причини і мотивації // Демографія та соціальна економіка. — 2006. — 2. — С. 44—54.
3. Ефективність міграційних процесів у регіоні: проблеми оцінювання (методичні рекомендації) / Інститут регіональних досліджень НАН України; відп. ред.: д.е.н. У.Я. Садова. — Львів, 2014. — 55 с.
4. Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України, не контролюваній українською владою в зоні проведення антитерористичної операції: Проект Рекомендацій: Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://kompravlud.rada.gov.ua/kompravlud/control/uk/publish/article?art_id=50223&cat_id=45376
5. Лібанова Е. М. Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України: Презентація: Міжнародна науково-практична конференція "Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості", 27 лютого 2015 р.: Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Libanova2015.pdf>
6. Пуригіна О.Г., Сардак С.Е. Міжнародна міграція: навч. посіб. — К.: ВЦ "Академія", 2007. — 312 с.
7. Ніколайчук М. Складові елементи механізму регулювання міграційних процесів сільського населення // Регіональна економіка. — 2005. — № 3 (37). — С. 105—112.
8. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 року № 1706-VII: Законодавство України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
9. Загальний огляд ситуації з внутрішньо переміщеними особами в Україні (лютий 2015) / Т. Дронюк, А. Солодько: Центр дослідження суспільства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/zahalnyi-ohliad-sytuatsii-z-vnutrishno-peremishchenymy-osobami-ukraini-liutyi-2015>
10. Костриця Н.М. Мова як засіб формування національної свідомості // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя; Філологічні науки. — 2013. — Книга 4. — С. 123.
11. Населення: Демографічна та соціальна статистика: Статистична інформація: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References:

1. Titova, N. and Obryt'ko, B. (2002), "Ways to attract business and financial circles of the diaspora to investment process in Ukraine", *Regional'na ekonomika*, 2, no. 24, pp. 80—93.
2. Lopukh, V. (2006), "'Fourth Wave' of immigration to the USA: reasons and motivation", *Demografichna sotsial'na ekonomika*, vol. 2, pp. 44—54.
3. Sadova, U.Ya. (2014), *Efektivnist' mihratsiyn protsesiv u rehioni: problemy otsiniuvannia (metod rekomendatsii)* [The effectiveness of migration processes in the region: problems of assessment (methodical recommendations)], *Instytut rehional'nykh doslidzhen' Ukrainy*, Lviv, Ukraine.
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2015), "Draft recommendations committee hearings on the state of rights of internally displaced persons and citizens of Ukraine in the temporarily occupied territory of Ukraine and in the areas not controlled by the Ukrainian authorities in the area of anti-terrorist operation", available at: http://kompravlud.rada.gov.ua/kompravlud/control/publish/article?art_id=50223&cat_id=45376 (Accessed 15 April 2015).
5. Libanova, E.M. (2015), "Involuntary migration from the Donbass: scope and challenges for Ukraine", *International scientific-practical conference "Internally displaced persons in Ukraine: realities and opportunities"*, *Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia Natsional'noyi akademii nauk Ukrainy*, available at: <http://ief.org.ua/content/uploads/2015/02/Libanova2015.pdf> (Accessed 15 April 2015).
6. Puryhina, O.H. and Sardak, S.E. (2007), *Mizhna mihratsiia* [International migration], VTS "Akademiia", Kyiv, Ukraine.
7. Nikolajchuk, M. (2005), "The constituent elements of the mechanism of regulation of migration processes in the rural population", *Regional'na ekonomika*, vol. 37, pp. 105—112.
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Law "On the rights and freedoms of internally displaced persons", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (Accessed 15 April 2015).
9. Droniuk, T. and Solod'ko, A. (2015), "Overview of the situation of internally displaced persons in Ukraine (February 2015)", *Tsentr doslidzhennia suspil'stva*, available at: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/zahalnyi-ohliad-sytuatsii-z-vnutrishno-peremishchenymy-osobami-ukraini-liutyi-2015> (Accessed 15 April 2015).
10. Kostriytsia, N.M. (2013), "Language as a factor in the formation of national consciousness", *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia; Filolohichni nauky*, vol. 4, pp. 123.
11. State Statistics Committee of Ukraine (2015), *Naselennia: Demografichna ta sotsial'na statystyka* [Population: Demographic and social statistics], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 April 2015).

Стаття надійшла до редакції 20.04.2015 р.